

УДК 930(477)"1918/1919"

В. М. Воронін

НАГОРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИЦТВА ЕМІГРАЦІЙНОЇ УНР: НАГОРОДИ БЕЗ ДЕРЖАВИ

Досліджено історію нагородної діяльності керівництва еміграційної УНР – введення нових нагород еміграційного уряду та практику нагороджень.

Ключові слова: *Нагородна система, УНР, еміграційна УНР, орден Визволення, Хрест Симона Петлюри УНРрада, Воєнний Хрест.*

Нагородна творчість УНР стала особливо активною коли її становище стало катастрофічним, а низка нових нагород була офіційно заснована вже наприкінці 1920 року, коли Директорія покинула територію України.

Однак досить довго після поразки у Громадянській війні державні структури УНР продовжували діяти в еміграції, сподіваючись на повернення влади. Навіть після того, коли стало зрозуміло, що повернення не буде, структури управління УНР після відповідної трансформації існували у вигляді УНРради.

І весь цей час як еміграційний уряд УНР, так і УНРрада продовжували діяльність у сфері нагород. Це стосувалося як заснування нових нагород, так і нагородження представників еміграції.

Хоча згадана тема представляє досить значний інтерес як з позицій суто історичних, так і розвитку фалеристики, але є малодослідженою у вітчизняній літературі. При цьому нагородна творчість керівництва еміграційної УНР цікава у тому числі з точки зору дослідження того, якою могла би бути нагородна система Директорії, якщо б вона не потерпіла поразку. Крім того, окремого дослідження потребує тема впливу ідеологізованої нагородної творчості керівництва еміграційної УНР на деякі нагородні новації діючої української нагородної системи, започатковані під час президентства В.А.Ющенка.

Аналізуючи нагородну діяльність керівництва еміграційної УНР ми бачимо, що до початку 30-х років воно майже нічого не робило у цьому напрямі. Хоча в 1920 році були підготовлені проекти низки державних відзнак (серед них був затверджений орден Визволення), однак після залишення території України керівництво УНР не тільки не провело жодного нагородження, але й навіть не виготовило знаки в металі.

Перша нагородна активність керівництва еміграційної УНР датується лише 1932 роком. Наказом «Головної команди війська і флоти на еміграції УНР на еміграції» № 1 від 22 травня 1932 року було засновано відзнаку (фактично орден) під назвою «Хрест Симона Петлюри».

Підписано Наказ було Головним отаманом А.Лівицьким та міністром військових справ генерал-хорунжим Генерального штабу В.Сальським.

У параграфі 1 Наказу було наступним чином пояснена причина заснування нової відзнаки, хоча на цей час існували засновані ще в 1920 році (орфографія документу, як і нижченаведених, збережена згідно з оригіналом): «Несмертельної слави наш Вождь, св. пам'яті Головний Отаман Симон Петлюра наказом Головної Команди від 10 жовтня 1920 року № 70, виданим в Кам'янці на Поділлі, встановив орден «Визволення» для відзначення старшини і козаків за «виявлені ними під час упертої боротьби за волю і славу своєї Батьківщини вчинки хоробрості, мужності і розпорядливості».

Обставини подальшої боротьби та поневільне перебування на еміграції перешкодили свого часу нагородженню тим орденом наших лицарів відповідно до їхніх

бойових заслуг, хоч ціле вояцтво як часи минулої боротьби, так і виявленою витривалістю на еміграції безперечно заслужилося перед Україною.

Тому, у виконання так виразно виявленої ще на рідній землі волі покійного Вождя про відзначення наших вояків, встановлюється з нагоди 15-ої річниці існування Армії Української Народної Республіки на вшанування світлої пам'яті її Творця і Вождя – Хрест Симона Петлюри» [1, арк.3].

До викладених причин заснування нової відзнаки слід додати ще одну, не менш важливу. Якщо взяти Статут ордена Визволення, то зрозуміло, що його вже не можна було використати в умовах еміграції. Орден був заснований для нагородження за конкретні військові заслуги, крім того в ньому була прописана відповідна процедура подання та затвердження рішення щодо нагородження. Тому в еміграції, більш ніж через десять років після залишення території України, все це реалізувати було неможливо.

Саме тому потрібно біло заснувати відзнаку, яку можна було б використати для максимально масового нагородження, без відносно складних процедур передбачених статутом ордена Визволення. Для лідерів еміграційної УНР це мало значне, якщо не вирішальне політичне значення.

На початку тридцятих років вони майже повністю втратили свою політичну вагу як серед закордонних урядів, на допомогу яких у справі повернення на Батьківщину надзвичайно сподівалися, так і в середовищі української еміграції, яка все більше розчаровувалася в їх можливостях та перспективах. Еміграційні політичні лідери з кожним роком все більше втрачали вплив, що вже ставало абсолютно очевидним для всієї еміграції.

В цих умовах проведення масового нагородження колишніх військовослужбовців армії Директорії ставало надзвичайно політично вагомим кроком. Крім того, проведення нагородження (що є однією з невід'ємних функцій держави) повинно було засвідчити, що еміграційна УНР не є тільки декорацією, а реально діє.

Наказом чітко встановлювалося хто саме має право на отримання встановленої відзнаки. Згідно Наказу її міг отримати «кожен вояк Армії У.Н.Р. та повстанчих відділів, що брав участь у збройній боротьбі за визволення України під проводом бл.п. Головного Отамана, за винятком тих, що: а) зрадили ідеї державності України, перейшовши до табору ворогів, і б) заплямували себе негідною українського вояка поведінкою чи переступами» [1, арк. 3].

Також унормовувався порядок виявлення тих осіб, хто мав право на нагородження. Він був направлений на те, щоб підвищити вплив керівництва еміграційної УНР в військових організаціях української еміграції (у яких була сконцентрована її найбільш політично активна частина).

Відповідно до Наказу: «Виявлення і ствердження права на хрест покладається в цілях найскорішого переведення удекорування ним, на існуючі нині військові ті громадсько-військові організації через створення при них Місцевих Рад Хреста Симона Петлюри. Місцеві Ради Хреста провадять всі справи, з удекоруванням хрестом зв'язані. Вищим репрезентативним і керівним органом по справах Хреста Симона Петлюри є Головна Рада Хреста; вона остаточно розв'язує всі справи, зв'язані з удекоруванням хрестом, і має подбати про виготовлення самого хреста для тих, хто має на нього право» [1, арк. 3].

Міністру військових справ А. Лівичким наказувалося створити Головну Раду Хреста та встановити порядок діяльності місцевих рад.

Цікаво чим закінчувався Наказ – було сказано, що «права і привілеї, зв'язані з Хрестом Симона Петлюри, має бути встановлено законодавчим шляхом на Україні» [1, арк.4]. Це ще раз засвідчило головну мету встановлення нагороди – показати, що

керівництво еміграційної УНР представляє собою реальну політичну силу і має реальні шанси на реванш після поразки.

Однак на виконання власного наказу у керівників еміграційної УНР не було ані коштів, ані організаційних можливостей. Перші реальні кроки по початку нагородження заснованим хрестом були зроблені лише через чотири роки.

25 березня 1936 року міністром військових справ було видано Наказ № 2 по міністерству, згідно з яким була утворена Головна Рада Хреста Симона Петлюри та призначені її члени (головою Ради став генерального штабу генерал-хорунжий В.Куш) і місцеві ради у наступних країнах: Франції, Чехословаччині, Румунії, Польщі. Зазначалося, що з країн, де ради не створено, доку метри повинні надсилатися відразу до Головної Ради.

Наказом визначався наступний порядок нагородження: «а) вояки надсилають виповнену анкету... до Місцевої Ради «Хреста»; б) Місцеві Ради після перевірення правдивості поданих в анкеті даних, стверджують право вояка на одержання «Хреста» і пересилають анкету з своїми висновками до Головної Ради...; Головна Рада остаточно розв'язує справу признання «Хреста» і передає її для технічного виконання Управі Воєнно-Історичного Товариства, яка переховує всі матеріали, з наданням «Хреста» зв'язані. Головна Рада також проводить нумерацію «Хрестів» [2, арк.1].

Окремо зазначалося яким чином будуть розв'язуватися спірні питання нагородження: «Спірні питання, що можуть повстати в усіх Радах, розв'язуються звичайною більшістю голосів присутніх – половина плюс один. Для важности засідань Ради необхідна присутність звичайної більшості Членів» [2, арк.1].

У Наказі було визначено, що виготовлення та розсилку Хреста і грамоти до неї безпосередньо виконує Воєнно-Історичне Товариство.

Надалі нагородна діяльність постійно використовувалася, відразу після її утворення, УНРадою. Таким чином, УНРада постійно нагадувала про себе в еміграції і засвідчувала необхідність свого існування (що їй в значній мірі і вдалося).

Збереглася значна кількість протоколів Виконавчого органу УНРади, присвячених найменшим аспектам нагородних справ. Особливо слід відзначити, що УНРада в 1958 році заснувала нагороду «Воєнний Хрест», активне нагородження яким надалі проводила. Про те, яке значення надавалося керівниками УНРади згаданий нагороді і всім аспектам, пов'язаним з нагородженням нею, свідчить великий масив архівних документів.

Наприклад, характерним є витяг з протоку засідання Виконавчого органу УНРади від 13 серпня 1964 року, повністю присвяченій нагородним питанням. В п.1 під назвою «Ресорт Військових Справ» було сказано наступне: «Лист Крайової Ради Воєнного Хреста при ОБВУА в Філядельфії до чинників ДЦ УНР в справі Воєнного Хреста.

Виконавчий Орган УНРади заслухавши вияснення в тій справі компетентних чинників ДЦ УНР підтверджені документальними даними, що були предкладені Виконавчому Органові УНРади, постановив...» [2, арк.2].

Далі йшло кілька пунктів щодо нагородної діяльності УНРади. Наведемо деякі з них, щоб показати як детально проводилася нагородна робота:

а) Уважати, що нарікання Крайової Ради Воєнного Хреста при ОБВУА в Філядельфії в справі пересланих їй Ресортом Військових Справ Воєнних Хрестів у жовтні 1962 р. не оправдані й мусять бути вияснені й полагоджені самою Крайовою Радою Воєнного Хреста в Філядельфії її власними засобами;

б) Справу повільного виготовлення й висилки Воєнних Хрестів Крайова Рада Воєнного Хреста в Філядельфії мусять сприймати розважно й врозуміло, бо ці справи не можуть бути полагоджені скорше ніж вони перейдуть всі інстанції, що їх законом і приписами процесуального порядку устанавлено;

в) Закликати Крайову Раду Воєнного Хреста Філядельфії, щоб вона негайно надіслала до Реєстру Військових Справ Виконавчого Органу УНРади іменний список, що їм уже Воєнни Хрести формально признано і грошову належність за ці Воєнні Хрести і грошову належність за ці Воєнні Хрести заплачено;

г) Гроші виплачені до Крайової Ради Воєнного Хреста в Філядельфії мусять бути негайно переслані разом з списком до Ресорту Військових Справ на знану їй адресу. Після того Ресорт Військових Справ по можливості в найкоротшому часі вишле, згідно з присланим списком, признані й оплачені Воєнні Хрести разом з Грамотами» [2, арк.2].

З цього документу (як і багатьох йому подібних) ми вбачаємо не тільки активну діяльність УНРади у справі нагородження. Показово, що УНРада, навіть не маючи коштів на виготовлення нагород, робила все, що не допустити децентралізації процесу нагородження і утримувала його повністю під контролем (в тому числі веденням єдиного реєстру нагороджень).

Наскільки велике значення УНРада приділяла своїй нагородній діяльності ілюструє також той факт, що тільки вищезгаданий, абсолютно локальній справі про нагородження було присвячене велике за обсягом листування (що досить часто торкалося й інших нагородних справ). В серпні цього ж року листування вже вийшло на рівень голови УНРади Осипа Бойдунника. У листі на ім'я заступника голови Виконавчого органу УНРади Дмитра Андрієвського він повідомляв про свою особливу увагу до цього питання. Як було, у тому числі, зазначено: «У відповідь до Вашого листа з дня 7 серпня 1964 р., якого отримання з подякою підтверджую, доводжу до Вашого ласкавого відома, що без уваги на те чи я візьму чи не візьму участь в засіданні Виконавчого Органу Української Національної Ради, дня 3 серпня 1964, на яке Ви мене запрошуєте, справу закидів, згл.нарікань на неточності у видаванні «Воєнного Хреста», я ставляю на порядок денний засідання Президії Української Національної Ради, яке відбудеться в першій половині вересня 1964 р.

Роблю це тому, що:

1. я, як голова Української Національної Ради, отримав такі закиди і нарікання від колишніх вояків Української Армії і мушу на ті закиди і нарікання відповісти;

2. не всі фракції Української Національної Ради є заступленні у її Виконавчому Органі, але всі вони повинні мати інформації про те, що діється з видачею «Воєнного Хреста», а тим більше, що ті нарікання не є першими» [2, арк.3].

Після заснування Воєнного Хреста УНРада не припинила активну законотворчість у нагородній сфері. В 1977 році був заснований «Хрест 60-ліття відродження Українських Збройних Сил», а в 1980 році «Медаль за поранення».

Нагородження всіма заснованими нею нагородами проводилися УНРадою до самого кінця її існування. Про це свідчить велика кількість відповідних Наказів «Війську Української Народної Республіки» щодо нагороджень. При цьому в кожному Наказі було, як правило, багато нагороджених і парадоксальним чином – чим далі відходили у минуле роки Громадянської війни, тим більше ставало удостоєних нагородами. Пояснювалося це тим же фактором, що й раніше, але він ставав з кожним роком все відчутнішим – УНРада намагалася заснуванням нових відзнак і проведенням все більш масових нагороджень втримати свої позиції серед української еміграції.

Список використаної літератури

1. ЦДАЗУ, Ф.15, оп.1, спр.81

2. ЦДАЗУ, Ф.35, оп.1, спр.1

Стаття надійшла до редакції 14.05.2012.

V. M. Voronin

**AWARD MANAGEMENT ACTIVITIES EMIGRATION UPR: AWARDS WITHOUT
A STATE**

Historical Research award of the Management emigration UNR - introduction of new awards exile government and rewarding practice.

Keywords: Award system, UPR, UPR emigration, the Order of Liberation, Simon Cross Petlyury, UNRrada, Military Cross.

УДК 930.1:618.39(47)"1920/1930"

И. М. Мирошниченко, Е. В. Стяжкина

АБОРТНАЯ ПОЛИТИКА В СССР В 1920-30-Е ГОДЫ: ИСТОРИОГРАФИЯ ВОПРОСА

У статті подається аналіз основних вітчизняних та зарубіжних досліджень з питання абортної політики у Радянському Союзі в 1920 – 1930-ті роки. Охарактеризовано особливості розробки цієї теми за радянських часів та в сучасній історичній науці. Визначено місце проблеми абортів в історико-демографічних, соціально-історичних, гендерних дослідженнях, специфіку розкриття її окремих аспектів.

Ключові слова: абортна операція, народжуваність, контрацепція, соціальна політика, демографічні процеси.

Феномен аборта как основного регулятора процесса воспроизводства населения в Советском Союзе и как фактора социально-демографической политики получил достаточно широкое освещение в отечественной и зарубежной науке. Советское государство первым в мире (1920 г.) легализовало процедуру искусственного прерывания беременности. Однако данная властью женщине репродуктивная свобода, принесла существенные морально-демографические проблемы, а потому достаточно скоро перестала вписываться в рамки «идеального» советского общества, созданием которого власть особенно активно занялась после партийных пертурбаций конца 1920-х годов. Итогом поиска новых форм социальной и демографической политики стало абортное табу 1936 года. Запрет на искусственное прерывание беременности, принятый «по просьбам трудящихся», в конечном итоге не стал источником новых практик репродуктивного поведения, а скорее способствовал тому, что «абортная культура» (термин А. Попова), как в легальных, так и в незаконных формах, превратилась в главный инструмент регулирования рождаемости.

Исходя из масштабности и значимости проблемы, с учетом глубины ее изученности, представляется необходимым анализ и систематизация достижений отечественных и зарубежных ученых с целью выявления малоизученных аспектов и определения перспектив дальнейшего исследования роли аборта в советских социально-демографических процессах. Цель данной статьи – выяснить степень изученности проблемы аборта в Советском Союзе 1920 – 1930-х годов путем анализа основных наработок советской и современной историографии.

Специфика изучения основных аспектов абортной операции в советский период состоит в том, что данная проблема имела право быть обсуждаемой с исключительно медицинской точки зрения. Итоги общественной дискуссии о запрете аборта были подведены Ароном Сольцем [1], старым большевиком, именуемым в партийных кругах «совестью партии» и Николаем Семашко, наркомом здравоохранения [2]. А. Сольц, в частности, писал: «Аборт – это злое наследие того порядка, когда человек жил узколичными интересами, а не жизнью коллектива... В нашей жизни не может быть